

ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข : ชุมชนเข้มแข็ง อย่างยั่งยืน*

โดย นายสงวน ชีระกุล*
นางรัตนาภรณ์ ศรีพยัคฆ์**

1. กรอบความคิดเรื่องสังคมเข้มแข็ง และชุมชนยั่งยืน

คำว่า สังคมเข้มแข็ง เมื่อได้ค้นหาความหมายที่นักวิชาการ
หลายๆ ท่านได้นิยามไว้¹ พบว่ามีความหมายต่างๆ กัน แต่ก็พอจะ
ประมวลได้ว่า สังคมเข้มแข็งจะมีองค์ประกอบสำคัญๆ ดังนี้

* เนื้อหาหลายส่วนเรียบเรียงมาจากข้อเขียนของนักวิชาการหลายๆ ท่าน

* ผู้อำนวยการส่วนพัฒนาและบริหารจัดการความรู้ สถาบันดำรงราชานุภาพ.

** เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ส่วนพัฒนาและบริหารจัดการความรู้ สถาบันดำรง-
ราชานุภาพ.

¹ เช่น - นพ.ประเวศ วะสี, ทางออกจากรุนาธิปไตย ประชาธิปไตยโดยตรง – สังคมเข้มแข็ง.

- ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, พัฒนาสังคม.....พัฒนาอะไร.

(1) ประชาชนภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ธุรกิจ ชาวบ้าน
 ฯลฯ มีการรวมตัวร่วมกันคิดร่วมกันทำกิจกรรมของสังคม

(2) โดยมีเจตนารมณ์ที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใด
อย่างหนึ่งร่วมกัน ในลักษณะของความเป็นหุ้นส่วน

(3) มีศักยภาพในการพึ่งตนเองได้

(4) มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการการเรียนรู้ และ
การพัฒนาอย่างบูรณาการ

ส่วนคำว่า **ชุมชนยั่งยืน**² หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ใน
พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (อาจเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ในชนบท มหานครขนาดใหญ่
ใหญ่ ประเทศ หรือทั้งโลกก็ได้) ซึ่งมีการลงทุนดูแลรักษาคุณค่า
ของทุนทางธรรมชาติ ศักยภาพของคน และทุนทางสังคมที่ชุมชน
สร้างขึ้น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

² ประมวลจากความหมายของนักคิดนักวิชาการหลายๆ ท่าน เช่น

- ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, **ชุมชนยั่งยืน**.

- นพ.ประเวศ วะสี, **Civil Society**.

- จิตติ มงคลชัยอรัญญา, **ความยั่งยืนของชุมชน**.

ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต โดยวิธีการต่างๆ เช่น การให้การศึกษาดูแบบ การป้องกันรักษาสุขภาพ การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันและกัน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันมลพิษ การจัดการการใช้ที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนในระยะยาว เป็นต้น

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า **สังคมเข้มแข็ง** และ **ชุมชนยั่งยืน** ก็คือสองด้านที่อยู่บนเหรียญเดียวกัน นั่นคือ สังคมหรือชุมชนใดจะยั่งยืนได้ ต้องมีความเข้มแข็ง (จึงจะรู้จักและสามารถลงทุนดูแลรักษาทุนของชุมชนนั้นๆ ได้) และถ้าเข้มแข็งเฉพาะในเวลาปัจจุบันสั้นๆ ก็ย่อมนับไม่ได้ว่าเข้มแข็งจริง เข้มแข็งจริงต้องไม่เสื่อมสลายไปในเร็ววัน ต้องมีความยั่งยืนด้วย

ในบทความนี้ จึงจะเสนอความคิดโดยมองสังคมหรือชุมชนในภาพรวมทั้งสองด้านไปพร้อมกัน คือสังคมหรือชุมชนที่**เข้มแข็งอย่างยั่งยืน**

2. ทิศทางการพัฒนาในอดีต สู่ปัจจุบัน

การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง กลายเป็น “วิกฤติการณ์ต้มยำกุ้ง”

การพัฒนาในอดีต เราเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นเป้าหมายหลัก โดยขึ้นอยู่กับความเชื่อและยึดแนวการพัฒนาตามทฤษฎีตะวันตกเป็นสรณะ ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาล ทรัพยากร รวมถึงสรรพกำลังทั้งปวงไปยังโครงสร้างส่วนบนของประเทศ ซึ่งคาดหวังว่า เมื่อไรก็ตามที่กลุ่มคนส่วนบนของบ้านเมืองมีความมั่งคั่งร่ำรวยขึ้น อานิสงค์และผลบุญที่บังเกิดขึ้นก็จะแผ่ปกคลุมไปสู่กลุ่มคนชั้นกลางและรากของประเทศ โดยปริยาย อุปมาดั่งการเติมน้ำให้แก่ตุ่มใด เมื่อน้ำเต็มตุ่มนั้นแล้ว น้ำส่วนที่เกินก็จะไหลลงสู่พื้นโดยอัตโนมัติ อันเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตะวันตกอีกแบบหนึ่ง ที่เรียกว่า “Trickle Down Theory”

ผลของการพัฒนาในอดีต (ก่อน “วิกฤติการณ์ต้มยำกุ้ง”) เมื่อดูจากตัวเลขภาพรวมการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่

พุ่งขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ก็นับได้ว่าเราประสบผลสำเร็จในการพัฒนาประเทศมาก จนครั้งหนึ่ง มีการกล่าวถึงประเทศไทยว่าเป็น “เสือตัวที่ห้าของเอเชีย” ที่จะก้าวขึ้นเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มอุตสาหกรรมใหม่ (New Industry Countries : NICs) ในอนาคตอันใกล้

แต่ในขณะที่หลายฝ่ายกำลังหลงใหลได้ปลื้มกับตัวเลขดังกล่าว ภาพซ้อนที่เกิดจากผลพวงของการพัฒนาก็ค่อยๆ ปรากฏขึ้นที่สำคัญคือ ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของคนส่วนบนและคนส่วนล่าง หรือภาวะ “รวยกระจุกจนกระจาย” จำนวนคนยากจนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาหนี้สิน ยาเสพติด คอร์รัปชัน โรคเอดส์ การอพยพแรงงาน ครอบครัวล่มสลาย ชุมชนอ่อนแอ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิต เสื่อมโทรมและถูกทำลาย หดลงอย่างรวดเร็ว ฯลฯ

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องกลุ่มเล็ก มีความสัมพันธ์โยงใยต่อกันและกันที่สลับซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ

เนื่องจากกลุ่มผู้นำหรือผู้มีหน้าที่โดยตรงบางภาคส่วน ยังขาดความตระหนัก ขาดความจริงใจที่จะร่วมกันพิจารณากำหนดมาตรการในการป้องกันและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ กอปรกับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการเงิน การไม่มีระบบเตือนภัยที่ดีพอ และการวินิจฉัยตัดสินใจของระดับสูงสุดที่ไม่เฉียบไวเพียงพอ จึงเกิดภาวะ “ฟองสบู่แตก” กลายเป็น “วิกฤติการณ์ต้มยำกุ้ง” ในที่สุด

“ทฤษฎีใหม่”

การพัฒนาในอดีตโดยสรุปถือว่ายังไม่มีจุดยืนของการพัฒนาที่เป็นตัวของตัวเองอย่างแน่ชัด และมีสถานภาพจุดตั้ง เมืองบริวารหรือแอกแห่งอาณานิคมทางปัญญาของมหาอำนาจ โดยปริยายตัวชี้วัดการพัฒนาจึงยังยึดติดกับ ความสามารถในการแปลงทรัพยากรธรรมชาติให้กลายเป็นเงิน รวมถึง การแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งก่อสร้างที่บ่งบอกถึงความศิวิไลซ์โดยไม่คำนึงว่าธรรมชาติโดยรวมของบ้านเมืองจะถูกทำลายล้างผลาญไปเท่าใด ไม่สนใจใยดีว่าคนรุ่นต่อไปจะมีโอกาสได้ใช้หรือไม่หรือ

ได้รับผลกระทบอย่างไร ใครต้องรับผิดชอบ คิดเพียงส่วนได้ ไม่ได้ คิดส่วนเสีย

“ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ถูกเสนอให้เป็นยุทธศาสตร์ทางเลือกสำหรับการป้องกันและแก้ปัญหาวิกฤติของประเทศ แต่บรรดานักวิชาการ/ผู้นำบ้านเมืองส่วนใหญ่มีโอกาสได้เรียนรู้และคุ้นเคยกับแนวคิดตะวันตกมากกว่า จึงไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของทฤษฎีตะวันออกได้ในทันที “ทฤษฎีใหม่” จึงยังไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำไปใช้ในทางปฏิบัติจริงเท่าที่ควร แนวคิดตะวันตกจึงยังเป็นทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่อไป

“เศรษฐกิจพอเพียง”

เมื่อกล่าวถึง “ทฤษฎีใหม่” คนส่วนใหญ่จะนึกถึงการจัดสรรแบ่งใช้พื้นที่เพื่อการทำมาหากินเลี้ยงชีวิตให้มีความมั่นคง (ใช้ทำนาข้าวและการปลูกพืชหมุนเวียน 30 % สระเก็บน้ำ/เลี้ยงปลา 30 % แปลงไม้ผล/พืชไร่/พืชสวน/และสมุนไพร 30 % และที่อยู่อาศัย 10 %) แต่เมื่อได้ศึกษาแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะเห็นว่าทั้ง “ทฤษฎีใหม่” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นเรื่องเดียวกัน เพียงแต่ “ทฤษฎีใหม่” นั้นเน้นที่เกษตรกรเป็นสำคัญ ส่วน “เศรษฐกิจพอเพียง” ใช้ได้กับคนกลุ่มคน หรือองค์กรทุกระดับ และมีใช่เป็นแต่เพียงด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงเรื่องสังคม รวมทั้งเป็นปรัชญาการครองชีวิตด้วย ซึ่งหากเราทุกคนปฏิบัติตามหลักการสำคัญของ “เศรษฐกิจพอเพียง” คือยึดความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ด้วยการใช้ความรู้ และ คุณธรรม เป็นหลัก ก็เชื่อมั่นว่า ตัวเรา หน่วยงาน ชุมชน และประเทศของเรา จะเป็นสังคมและชุมชนที่มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน แน่นอน

3. นโยบายรัฐบาลในการเสริมสร้างสังคมเข้มแข็งและชุมชนที่ยั่งยืน

หลังจากเปลี่ยนคณะรัฐมนตรี มาเป็นรัฐบาลของ พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ในปัจจุบัน ทิศทางการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนไปจากเดิม

รัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กลับลำการพัฒนาใหม่ โดยเน้นว่าการพัฒนาจำเป็นต้องอิงประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม ดังนั้น เป้าหมายหลักของการพัฒนาจึงอยู่ที่ “คน” ไม่ใช่เงิน

นอกจากนั้น ผลพวงจากการพัฒนาที่ปวงต้องไม่กระทบต่อปากท้องวิถีความเป็นอยู่ของคนรุ่นต่อไปอีกด้วย กล่าวคือ “คนยุคนี้ที่อยู่ได้ คนยุคต่อไปก็ต้องอยู่ดี” ประเด็นดังกล่าวคือหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน นั่นเอง

ตามแนวนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้ประกาศยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ซึ่งประกอบด้วย 5 ด้าน³ ครอบคลุมการสนับสนุนผลักดัน “เศรษฐกิจพอเพียง” ด้วย ดังนี้

1. ด้านการสงเคราะห์

³ โดยรองนายกรัฐมนตรี (นายโฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์)

เน้นการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส หรือครอบครัวยากจนที่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานในชุมชนนั้น ในด้านการจัดให้ทุนการศึกษา และการสงเคราะห์ด้านการพัฒนาอาชีพระยะสั้นที่เห็นผลทันตา และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด การสงเคราะห์จำเป็นต้องมี มิฉะนั้น ไม่ว่าจะมีการพัฒนาอย่างไร ก็จะมีคนที่ถูกทอดทิ้ง คนที่ไม่ได้รับการดูแล อยู่เสมอ ซึ่งหากเป็นอย่างนี้แล้ว GDP ก็ไม่ได้ช่วยอะไร

2. ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

เน้นการพัฒนาการเกษตรให้เป็นไปตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ สำหรับเกษตรกรที่ยากจน และเน้นการมีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการพึ่งพิงตนเองได้ และมีความมั่นคงในชีวิต

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เน้นบทบาทชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยตนเอง เพื่อตนเอง ซึ่งจะต่างกับบทบาทการเป็น

ผู้รับ เพราะจะทำให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้กุมชะตาชีวิต ซึ่งเป็นวิธีการที่ถูกต้อง วิธีการและกิจกรรมต่างๆ ในการบริหารจัดการ ดังกล่าว อาจกำหนดเป็นแผนงานโครงการ ไว้ในแผนชาวบ้าน หรือแผนชุมชนก็ได้

4. ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน

เน้นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่มีคู่ทางในตลาด โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อม และชุมชนที่มีความสามารถในการแข่งขัน (ไม่จำเป็นว่าทุกชุมชนต้องมีผลิตภัณฑ์ชุมชน) ตามนโยบายนี้ ราชการจะเชื่อมโยงตลาดและผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านไม่ต้องกังวลว่าผลิตแล้วไม่มีคนซื้อ

ดังนั้น นโยบายด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน จะไม่ใช่การลงทุน แต่จะเป็นการเชื่อมโยงการตลาด วิชาการ การลงทุน และผลผลิตเข้าด้วยกัน

5. ด้านการบริการประชาชน

เน้นการพัฒนาบริการประชาชน ทั้งที่จังหวัด/อำเภอ/หน่วยปกครองท้องถิ่น ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546

4. การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยกระทรวงมหาดไทย

สำหรับกระทรวงมหาดไทย ซึ่งพื้นที่ดำเนินการส่วนใหญ่อยู่ในภูมิภาค ทุกจังหวัดทั่วประเทศ ได้ปฏิบัติภารกิจที่เกี่ยวกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มานานแล้ว โดยงานหลายๆ ส่วนได้ลงลึกไปถึงระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้านด้วย

การที่รัฐบาลปัจจุบัน มีนโยบายที่จะพัฒนาความเข้มแข็งและความยั่งยืน ของประชาชนและชุมชน จึงนับเป็น “แรงบวก” ต่อภารกิจนี้

4.1 แนวดำเนินการ

เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการ “เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีวิถีชีวิตอย่างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข และสังคมประชาธิปไตย” ตามแนวทางสำคัญๆ ดังนี้⁴

- (1) พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ในทุกหมู่บ้าน/ชุมชน
- (2) เสริมสร้างขีดความสามารถในการวางแผนชุมชน ด้วยชุมชนเอง
- (3) จัดให้มีกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน ในรูปของประชาคม เพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชนในการแก้ปัญหาของสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม การพนัน การจัดระเบียบสถานบริการและหอพัก เป็นต้น

⁴ นโยบายของกระทรวงมหาดไทย <http://moinet/intranet/div50211/notices/mam6.doc>

(4) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.2 กิจกรรมที่ดำเนินการ

กระทรวงมหาดไทย โดยกรมที่เกี่ยวข้อง และจังหวัดต่างๆ ได้เริ่มดำเนินการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ชัดเจนขึ้นในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยมีการทำความเข้าใจกับผู้บริหารระดับต่างๆ และมีการสร้างวิทยากรจากส่วนราชการ เพื่อไปเป็นพี่เลี้ยงให้ เมื่อชาวบ้านมีการประชุม ร่วมมือ ร่วมตัวกัน ดังนี้

4.2.1 **กรมการปกครอง** ได้รับนโยบายไปกำหนดแนวทางในปี พ.ศ. 2543 โดยให้ทุกอำเภอจัดทีมวิทยากรจากส่วนต่างๆ ลงไปกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้แทนจากกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านเป็นสมาชิกของประชาคม และให้มีการประชุมประชาคมหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ โดยข้าราชการระดับตำบลร่วมประชุมด้วย เพื่อนำปัญหาของ

ชาวบ้านมาแก้ไขให้ทันท่วงที หากเป็นปัญหาระยะกลาง ระยะยาว ก็ให้นำมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาอำเภอ เพื่อของบประมาณจากส่วนราชการต่างๆ มาแก้ไข

จากการดำเนินงานเป็นระยะเวลา 1 ปี พบว่ามีประชามหมู่บ้านที่เริ่มเข้มแข็ง เริ่มช่วยตัวเองได้ มีเพียงประมาณร้อยละ 30 เนื่องจากข้อจำกัดทั้งฝ่ายตัวผู้ไปกระตุ้นชาวบ้าน (ข้าราชการ) และฝ่ายผู้ถูกกระตุ้น (ชาวบ้าน) ซึ่งทั้ง 2 ฝ่าย สามารถแบ่งประเภทได้เป็น ก้าวหน้า ปานกลาง และล่าหลัง (อ่อนแอ)

ชุมชนที่อยู่ในประเภทปานกลางหรืออ่อนแอ หรือมีผู้กระตุ้นที่คุณภาพปานกลางหรือล่าหลัง งานพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งก็จะไม่ค่อยก้าวหน้า จึงเป็นปัญหาที่จะต้องวางกลยุทธ์แก้ไข โดยแนวทางหนึ่งที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ คือใช้การทำงานแบบ “ประชารัฐ” ซึ่งเป็นการทำงานที่ต้องผนึกกำลังร่วมกัน คิด ร่วมกันทำ ของฝ่ายต่างๆ หรือพหุภาคีต่างๆ 4 ฝ่ายด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย ฝ่ายการเมือง ฝ่ายราชการประจำ ฝ่ายประชาชนใน

ชุมชน และฝ่ายประชาสังคม หรือเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายกองทุนเพื่อสังคม เป็นต้น

4.2.2 **กรมการพัฒนาชุมชน** ได้ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนใน 4 ด้าน คือ พัฒนาเงินทุน พัฒนาการผลิต พัฒนาการตลาด และพัฒนาการบริหารจัดการ โดยแปลงออกเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการได้ดังนี้

- (1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- (2) ศูนย์สาธิตการตลาด
- (3) ยั่งยืน
- (4) ธนาคารข้าว
- (5) กลุ่มอาชีพ
- (6) ตลาดค้า/ตลาดนัดชุมชน
- (7) โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน
- (8) โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

- (9) โครงการ OTOP
- (10) การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนแก่กลุ่ม/องค์กร
- (11) การฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ทักษะ
- (12) เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน

5. ข้อคิดในการพัฒนา เพื่อให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ผลสำเร็จในการพัฒนา ต้องประเมินทั้งส่วนได้ (มูลค่าเพิ่ม) และส่วนเสีย(มูลค่าลด)

การพัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงความสมดุลของระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือผลพวงจากการพัฒนาที่ได้จะต้องไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของคน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา

ตัวชี้วัดของการพัฒนา (Key Performance Indicator: KPI) จึงต้องประเมินทั้งส่วนได้ (มูลค่าเพิ่ม) และส่วนเสีย (มูลค่าลด) ภายหลังการพัฒนา ว่าคุ้มกันหรือไม่เพียงใด กล่าวคือ “KPI ของมูลค่าเพิ่ม” ลบด้วย “KPI ของมูลค่าลด” ผลลัพธ์ที่ได้ต้องไม่ขาดดุล (ค่าเป็นลบ) อย่างน้อยต้องเป็นศูนย์ (พอเพียง) หรือเกินดุล (ค่าเป็นบวก) จึงจะถือได้ว่าการพัฒนาเกิดขึ้น แต่โดยทั่วไป การประเมินผลการพัฒนามักมองเฉพาะแต่ส่วนได้

การพัฒนาต้องรุกเป็นและรับได้

กล่าวคือ “ยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development Strategy)” ต้องเน้นการพัฒนาเชิงรุก ภายใต้ภาวะจำกัดของทรัพยากร สภาวะการแข่งขันที่รุนแรง การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วไร้ขอบเขต ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษารฐานเดิมของการพัฒนาไว้ และสามารถปิดจุดอ่อน ป้องกันการถูกโจมตีจากคู่แข่งภายหลังได้ด้วย ดังที่ปรากฏเป็นหลักยึดประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือต้องมี “ภูมิคุ้มกัน”

จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชน เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ชนบทซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากจะเป็นที่รวมของเกษตรกร และเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญแล้ว ยังเป็นตลาดรองรับการขยายตัวของความเจริญเติบโตในภาคเศรษฐกิจสาขาอื่นๆ ด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชนบทจึงเป็นปัญหาที่จะมีผลกระทบต่อโยงไปถึงทุกส่วนของสังคม

ด้วยเหตุนี้ ชนบทจึงเป็นรากฐานแห่งความเจริญและความมั่นคงของชาติ ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชนบท ย่อมหมายถึงความเข้มแข็งและความยั่งยืนของประเทศโดยรวมด้วย ดังนั้น รัฐต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษในการพัฒนาพื้นที่ชนบท

การพัฒนาเพื่อให้ตรงกับปัญหาและความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ จำเป็นต้องให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีบทบาทอย่างมาก ในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ต้องให้เขาได้มีส่วนร่วมตัดสินใจ วางแผนดำเนินการ และประเมินผลงาน โครงการของตนเอง (องค์การสหประชาชาติ เน้นว่า การมีส่วนร่วม

ของประชาชนจะต้องมีความหมายครอบคลุม 3 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการ และ 3) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา⁵)

การให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากผลสำเร็จในการพัฒนา ซึ่งจะเป็นที่พึงพอใจแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญอื่นๆ ตามมาอีกหลายประการ นอกเหนือจากการทำให้ชาวชนบทเกิดความภาคภูมิใจในการพัฒนาตนเอง และมั่นใจที่จะพึ่งตนเอง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนต่อไปอีกด้วย

สรุป เหตุผลความจำเป็นและประโยชน์จากการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนี้⁶

(1) ทำให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหา และความต้องการของประชาชน

⁵ ชาดิภูมิินทร์ (พัฒนศักดิ์) นนทบุรี, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท.

⁶ ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, การมีส่วนร่วมของประชาชน. วารสารพัฒนาชุมชน.

(2) ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น

(3) การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

(4) โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเพิ่มขึ้น

(5) จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

6. บทส่งท้าย

ชุมชนฐานราก ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก อุปมาดังการลงทุนสร้างตึกสูงใหญ่ หากเสาเข็มและฐานรากไม่แกร่งพอ ย่อมส่งผลต่อความมั่นคงแข็งแรงของตัวตึกดังกล่าวแน่นอน

ดังนั้น หากเราต้องการให้ชาติบ้านเมืองของเราเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ก็ต้องช่วยกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนด้วย

.....